

ป่าไม้ประเภทต่าง ๆ จำแนกตามกฎหมายและประกาศที่มีในประเทศไทย

โดย นางสาวณิชนันท์ บุญญาทรัพย์
ตำแหน่ง นักวิชาการสิ่งแวดล้อมอาวุโส
ฝ่ายสิ่งแวดล้อม/ส่วนสิ่งแวดล้อม 1

กฎหมายและนโยบายด้านป่าไม้

- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560
- พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484
- พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 (ฉบับแก้ไข 2562)
- พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507
- นโยบายการป่าไม้แห่งชาติ พ.ศ. 2528 (ปัจจุบันอยู่ระหว่างการแก้ไข 2563)
- มติครม. เรื่องการปิดป่าสัมปทาน (17 มกราคม พ.ศ. 2532)¹
- พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 (ฉบับแก้ไข 2562)
- พระราชบัญญัติสวนป่า พ.ศ. 2535 และฉบับแก้ไข
- พระราชบัญญัติเลื่อยโซยนต์ พ.ศ. 2545
- ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการจัดให้มีโฉนดชุมชน พ.ศ. 2553
- แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2564
- พระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562

ประเทศไทยบังคับใช้นโยบายและกฎหมายด้านการจัดการป่าไม้อย่างเป็นระบบและยั่งยืนมานานกว่าสามทศวรรษ ถึงแม้จะพบความท้าทายอย่างมากทั้งในเชิงปฏิบัติ การมีส่วนร่วมและสิทธิของชุมชน² หลักธรรมาภิบาลจึงถือได้ว่าเป็นปัจจัยบวกที่ส่งเสริมต่อความสมบูรณ์ของป่าไม้ไทย³

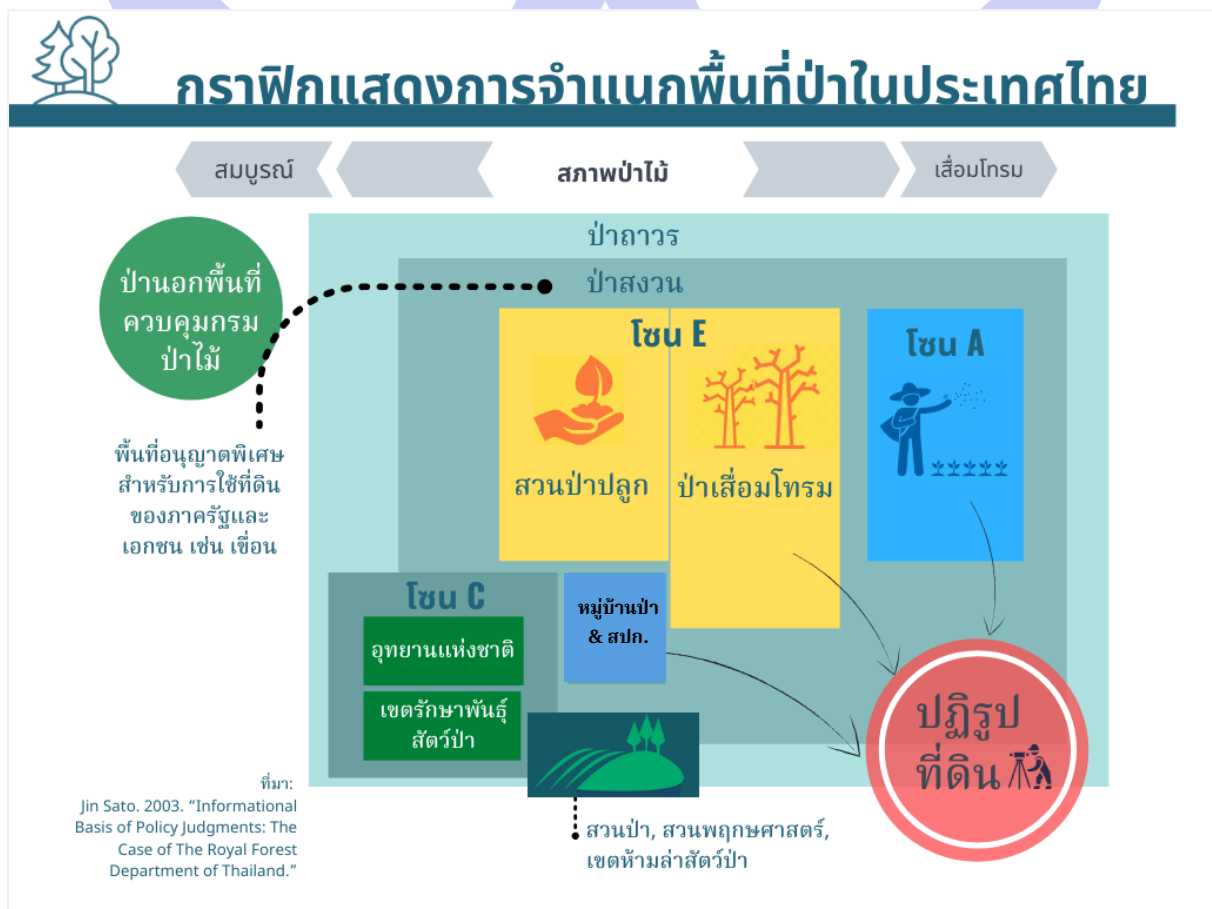
นิยามของป่าไม้

โดยทั่วไป “ป่า” หมายถึง ขอบเขตพื้นที่ป่าที่มีได้มีกรรมสิทธิ์ของบุคคลตามกฎหมายที่ดินและไม่เกี่ยวข้องกับป่าปศุกลุ่ม ส่วนคำว่า “ป่าสงวน” มีความหมายเฉพาะเจาะจงที่เน้นการดูแลจากภาครัฐ แต่ก็ไม่จำเป็นต้องเป็นป่าปศุกลุ่ม ซึ่งภายใต้พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 และพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 “ป่า” หมายถึงที่ดินสาธารณะทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นป่าหรือไม่ก็ตาม⁴ โดย “ป่าสงวน” “อุทยานแห่งชาติ” และ “เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า” เป็นหมวดหมู่หลักของที่ดินสาธารณะที่ได้กำหนดไว้อย่างเป็นทางการ (แต่ก็พบบางกรณีที่มีความทับซ้อนกัน)⁵ แต่ละหมวดหมู่อาจจะรวมถึงป่าไม้ธรรมชาติ และจะมีระดับการดูแลที่แตกต่างกันไป รวมถึงพืชและสัตว์บางสายพันธุ์ยังได้รับการคุ้มครองเป็นพิเศษด้วย ในขณะเดียวกัน ภาครัฐมีแผนงานเพิ่มพื้นที่ป่าปศุกลุ่มให้ได้ตามเป้าหมายมากกว่าร้อยละ 40 ของพื้นที่ทั้งประเทศ⁶

บางคนเรียกที่ดินสาธารณะเป็น “ป่าตามกฎหมาย” ตามพระราชบัญญัติที่ออกประกาศใช้ในปี 2484 และ 2507⁷ จากพื้นที่ทั้งหมดของประเทศทั้งสิ้น 41 ล้านเฮกตาร์ (หรือประมาณ 256.25 ล้านไร่) เป็นป่าอนุรักษ์หรือเขตสงวนจำนวน 23 ล้านเฮกตาร์ (หรือ 143.75 ล้านไร่) โดยปกติจะมีข้อกำหนดเรื่องกิจกรรมที่ได้รับอนุญาตในพื้นที่ป่าสงวนที่ระบุไว้ (อ่านเพิ่มเติม “กิจกรรมที่ได้รับอนุญาต” ด้านล่าง)

นโยบายการป่าไม้แห่งชาติ พ.ศ. 2528 ได้ระบุหมวดหมู่ย่อยเพิ่มเติมของที่ดินภายใต้ป่าสงวน คือ เขตอนุรักษ์ (Conservation – C) ที่ไม่อนุญาตให้มีการตั้งถิ่นฐานหรือทำกิจกรรมใด ๆ เขตเศรษฐกิจ (Economic – E) เขตที่อนุญาตให้ทำกิจกรรมเชิงเศรษฐกิจบางอย่าง เช่น การทำป่าปลูก และ/หรือการเก็บเกี่ยวไม้; และ เขตเกษตรกรรม (Agriculture – A) ที่เน้นวัตถุประสงค์หลัก คือเพื่อการเกษตร กรมป่าไม้ได้ใช้เกณฑ์นี้ตัดสินการตั้งถิ่นฐานของชุมชนก่อนหรือหลังการจัดตั้งเขตป่าอนุรักษ์ โดยไม่ต้องจำเป็นต้องมีกรรมสิทธิ์ครอบครองอย่างถูกต้องสมบูรณ์⁸

กราฟิกแสดงการจำแนกพื้นที่ป่าในประเทศไทย⁹

ที่ดินสาธารณะสองประเภทที่มีมาตรการปกป้องอย่างเป็นระบบ คือ อุทยานแห่งชาติ และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ในปี 2562 พบว่ามีรายงานพื้นที่ทั้งสิ้น 6.7 ล้านเฮกตาร์ (ประมาณ 41.9 ล้านไร่) ในเขตที่กำหนดเป็นอุทยานแห่งชาติจำนวน 100 แห่ง และมีพื้นที่อีกประมาณ 1 ล้านเฮกตาร์ (หรือ 6.25 ล้านไร่) ในเขตที่มีการนำเสนอให้เป็นอุทยานแห่งชาติ นอกจากนี้ มีพื้นที่ประมาณ 3.6 ล้านเฮกตาร์ (หรือ 22.5 ล้านไร่) ในเขตที่กำหนดเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 56 แห่ง และ 13,400 เฮกตาร์ (หรือ 83,750 ไร่) ในเขตที่มีการนำเสนอให้เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าใหม่ 2 แห่ง¹⁰ การแก้ไขเพิ่มเติม พ.ร.บ. อุทยานแห่งชาติและ พ.ร.บ. สงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าทั้งสองฉบับเพิ่งได้ผ่านการพิจารณาอนุมัติในช่วงกลางปี 2562 ที่ผ่านมา และจะมีผลบังคับใช้ในเดือนพฤศจิกายนในปีเดียวกัน สิ่งสำคัญ คือ สวนป่าและสวนพฤกษศาสตร์จะได้รับความคุ้มครองเช่นเดียวกับอุทยานแห่งชาติ และได้เพิ่มบทลงโทษอาชญากรรมที่เกี่ยวกับสัตว์ป่าต่าง ๆ¹¹

การจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ กำหนดเขตพื้นที่ ดังนี้

1) **เขตพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์ (C)** หมายถึง พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่กำหนดไว้เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ ที่มีคุณค่าหายาก การป้องกันธรรมชาติ อันเกิดจากน้ำท่วมและการพังทลายของดิน ตลอดจนเพื่อเป็นประโยชน์ในด้านการศึกษา การวิจัย นันทนาการของประชาชน และความมั่นคงของชาติ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

1.1) **พื้นที่ป่าอนุรักษ์ตามกฎหมายและมติคณะรัฐมนตรี** หมายถึง พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่ได้ประกาศเป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์ตามกฎหมายและมติคณะรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติไปแล้ว

1.2) **พื้นที่ป่าอนุรักษ์เพิ่มเติม** หมายถึง พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่มีสภาพป่าสมบูรณ์หรือมีศักยภาพเหมาะสมต่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ เพื่อรักษาไว้ซึ่งความสมดุลของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่ประกาศใช้หลัง พ.ร.บ.อุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504

2) **เขตพื้นที่ป่าเพื่อเศรษฐกิจ (E)** หมายถึง พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่กำหนดไว้เพื่อการผลิตไม้และของป่า รวมถึงพื้นที่เศรษฐกิจตามนัยมติคณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับการกำหนดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำและการจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินป่าไม้ในพื้นที่ป่าชายเลน ป่าสงวนแห่งชาติที่ถูกกำหนดเป็นป่าค่อนข้างเสื่อมโทรมและใกล้เขตชุมชน ได้แก่ พื้นที่พัฒนาป่าธรรมชาติ

3) **เขตพื้นที่ป่าที่เหมาะสมต่อการเกษตร (A)** หมายถึง พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่มีสมรรถนะที่ดินเหมาะสมต่อการกระทำเกษตรกรรมตามผลการจำแนกสมรรถนะของที่ดินโดยจะต้องไม่อยู่ในเขตป่าเพื่อการอนุรักษ์และเขตพื้นที่ป่าเพื่อเศรษฐกิจ ได้แก่ พื้นที่ป่าที่สมรรถนะของที่ดินเหมาะสมต่อการเกษตร หรือตามมติคณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับการกำหนดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำและการจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินป่าไม้ในพื้นที่ป่าชายเลน

พื้นที่ป่าอนุรักษ์ตามกฎหมาย : พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่ได้ประกาศเป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์ตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติไปแล้ว พื้นที่ลักษณะนี้ได้แก่

1. อุทยานแห่งชาติ ตาม พ.ร.บ.อุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504, 2562
2. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ตาม พ.ร.บ.สงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.2535, 2562
3. เขตห้ามล่าสัตว์ป่า ตาม พ.ร.บ.สงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.2535, 2562
4. ป่าสงวนแห่งชาติ ตาม พ.ร.บ.ป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ.2507, 2559
5. ป่าคุ้มครองและป่าสงวน ตาม พ.ร.บ.คุ้มครองและสงวนป่า พุทธศักราช 2481
6. พื้นที่คุ้มครอง ตาม พ.ร.บ.ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535, 2561
7. แหล่งโบราณคดี/โบราณสถาน ตาม พ.ร.บ.โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.2504, 2535
8. แหล่งมรดกโลก ตามอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก
9. พื้นที่หวงห้ามอื่น ๆ ในที่ดินป่าไม้ เช่น วนอุทยาน สวนป่าของรัฐ สวนรุกขชาติ สวนพฤกษศาสตร์ เป็นต้น

พื้นที่ป่าอนุรักษ์ตามมติคณะรัฐมนตรี : พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่ได้รับประกาศเป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์ตามมติคณะรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติไปแล้ว พื้นที่ลักษณะนี้ ได้แก่

1. พื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 1A และ 1B
2. พื้นที่เขตป่าอนุรักษ์ชายเลนและพื้นที่แหล่งปะการัง
3. พื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า
4. แหล่งธรรมชาติและศิลปกรรมอันควรอนุรักษ์
5. ป่าอนุรักษ์โซน C ตามมติคณะรัฐมนตรี
6. พื้นที่ชุ่มน้ำระดับชาติและระดับนานาชาติ
7. ป่าไม้ถาวรหรือป่าที่คณะรัฐมนตรีมีมติให้รักษาไว้เป็นสมบัติของชาติ (มติ 14 พ.ย.2504 และมติอื่นๆ)

พื้นที่ป่าอนุรักษ์เพิ่มเติม : พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่มีสภาพป่าสมบูรณ์หรือมีศักยภาพเหมาะสมต่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ เพื่อรักษาไว้ซึ่งความสมดุลของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พื้นที่ลักษณะนี้ ได้แก่

1. พื้นที่ป่าที่มีสภาพป่าสมบูรณ์ ตลอดจนพื้นที่ป่าที่สมควรสงวนไว้เพื่อรักษาสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศ
2. พื้นที่ป่าที่มีความเหมาะสมต่อการสงวนไว้เพื่อเป็นสถานที่ศึกษาวิจัย
3. พื้นที่ป่าที่ห้ามมิให้บุคคลเข้าไปหรืออยู่อาศัยตามแนวชายแดน
4. พื้นที่ป่าที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น
5. พื้นที่ป่าซึ่งเป็นเขตที่ตั้งของแหล่งธรรมชาติที่ควรอนุรักษ์ ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2518
6. พื้นที่ป่าซึ่งกำหนดเป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ ตาม พ.ร.บ.โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.2504

ปัจจุบัน ในปี 2566 มีจำนวนอุทยานแห่งชาติ 156 แห่ง ที่ประกาศในราชกิจจานุเบกษา 133 แห่ง และเตรียมการประกาศ 23 แห่ง จำแนกเป็นอุทยานแห่งชาติทางบก 130 แห่ง อุทยานแห่งชาติทางทะเล 26 แห่ง

วนอุทยาน 91 แห่ง ตามประกาศกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กำหนดพื้นที่วนอุทยานที่ประกาศในราชกิจจานุเบกษา ดังนี้

1. เมื่อวันที่ 14 ธันวาคม 2563 จำนวน 30 แห่ง
2. เมื่อวันที่ 24 ธันวาคม 2563 จำนวน 20 แห่ง
3. เมื่อวันที่ 5 มกราคม 2564 จำนวน 20 แห่ง
4. เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2564 จำนวน 21 แห่ง

ปัจจุบันในราชกิจจานุเบกษาบรรจุจำนวนเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าในประเทศไทย จำนวน 60 แห่ง หากนับจำนวนเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าในประเทศไทย ซึ่งแบ่งตามการบริหารจัดการพื้นที่อนุรักษ์ จะมีเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า จำนวนทั้งสิ้น 62 แห่ง รวมเนื้อที่ 23,142,359 ไร่ โดยเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแห่งแรก คือ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสลักพระ จังหวัดกาญจนบุรี ประกาศเมื่อวันที่ 31 ธันวาคม 2539 เนื้อที่ 536,594 ไร่ และแห่งล่าสุด คือ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่ากะทูน จังหวัดนครศรีธรรมราช เนื้อที่ 61,811 ไร่ ประกาศเมื่อวันที่

27 มิถุนายน 2559 เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าที่มีขนาดใหญ่ที่สุด คือ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร จังหวัด กาญจนบุรีและจังหวัดตาก มีเนื้อที่ 2,279,500 ไร่ ส่วนเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าที่มีขนาดเล็กที่สุด คือ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยหลวง จังหวัดแพร่ เนื้อที่ 60,625 ไร่ และเขตห้ามล่าสัตว์ป่า ที่มีการประกาศไปแล้วทั้งสิ้น 96 แห่ง และเป็นพื้นที่เตรียมการประกาศอีก 6 แห่ง รวมเนื้อที่โดยประมาณ 4,915,851.79 ไร่ (ข้อมูล ณ วันที่ 25 พ.ค. 2564)

พระราชบัญญัติสวนป่า พ.ศ. 2535 ว่าด้วยการปลูกป่าเชิงพาณิชย์สามารถดำเนินการได้ในพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมภายใต้การกำกับขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ หรือในที่ดินส่วนบุคคลที่มีใบอนุญาตที่ถูกต้อง¹² ป่าสงวนในปัจจุบันจึงนับรวมทั้งป่าธรรมชาติและสวนป่า¹³

ผู้รับผิดชอบจัดการป่าไม้

ปัจจุบัน มีสองกรมหลักภายใต้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแบ่งหน้าที่รับผิดชอบการจัดการป่าไม้ คือ กรมป่าไม้ (Royal Forest Department – RFD) ดูแลป่าสงวนและกำกับสวนป่าเชิงพาณิชย์ของภาคเอกชน และกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช (Department of National Parks, Wildlife and Plant Conservation – DNP) ดูแลบริหารอุทยานแห่งชาติและเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า ซึ่งรวมถึงป่าในพื้นที่ด้วย ทั้งสองหน่วยงานแบ่งความรับผิดชอบพร้อมทำงานร่วมกับตำรวจแห่งชาติเพื่อบังคับใช้บทบัญญัติแห่งกฎหมายเกี่ยวกับความผิดทางอาญาที่ควบคุมแต่ละอาณาเขต

กรมป่าไม้ ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ระดับจังหวัด อำเภอ และป่าสงวนแต่ละพื้นที่¹⁴ เจ้าหน้าที่ระดับอำเภอและจังหวัดจะรายงานต่อผู้ว่าราชการจังหวัดและข้าราชการประจำอำเภอซึ่งขึ้นตรงต่อกระทรวงมหาดไทย¹⁵

หน้าที่ความรับผิดชอบของกรมป่าไม้ ได้แก่

- ออกแบบแผนการจัดการป่าสงวนแต่ละแห่ง
- ออกใบอนุญาตเพื่อการเก็บรวบรวมผลิตภัณฑ์ที่ได้จากป่า
- บังคับใช้กฎหมายและข้อบังคับที่เกี่ยวกับป่าสงวน

ป่าชุมชน

ชุมชนที่อาศัยอยู่ในเขตป่าและพื้นที่ใกล้เคียงได้ร่วมรณรงค์อย่างต่อเนื่องเรื่องสิทธิในที่ดินทำกินตามกฎหมาย ภายหลังการประกาศเขตป่าสงวนและเขตอนุรักษ์ที่ทับซ้อนที่ทำกินและอยู่อาศัยของประชาชน แต่กลับไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร หลายปีที่ผ่านมา กรมป่าไม้ได้พิสูจน์สิทธิรับรองป่าชุมชนกว่า 7,000 แห่ง โดยให้ชุมชนมีสิทธิเก็บของป่าเพื่อการบริโภคในครัวเรือนเท่านั้น (และยังมีป่าชุมชนอีกกว่า 3,000 แห่งที่มีอยู่ แต่ยังไม่ได้รับรองอย่างเป็นทางการ)¹⁶ จนกระทั่งเมื่อไม่นานนี้ มีมาตรการแก้ไขให้สิทธิที่ดินทำกินตามข้อตกลงโดยไม่ต้องอ้างอิงกฎหมาย¹⁷

เอกสารความร่วมมือ REDD ของประเทศไทยที่นำเสนอต่อกองทุนหุ้นส่วนคาร์บอนป่าไม้ (Forest Carbon Partnership Facility – FCPF) อ้างอิงถึงมาตรา 19 ของพระราชบัญญัติป่าสงวน โดยให้เป็นอำนาจแก่อธิบดีกรมป่าไม้ในการจัดการป่าไม้¹⁸ โดยระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการจัดให้มีโฉนดชุมชน พ.ศ. 2553 ระบุให้ชุมชนมีสิทธิในการใช้งานแต่ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินของรัฐ นอกจากนี้ ยังมีมติให้มีการลงทะเบียนด้านสิทธิเป็นระยะ ๆ¹⁹

อย่างไรก็ตาม ในเดือนกุมภาพันธ์ 2562 ที่ผ่านมา สภานิติบัญญัติแห่งชาติ (สนช.) มีมติเห็นชอบผ่านร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชน ซึ่งมีผลประกาศใช้ในเดือนพฤศจิกายนของปีเดียวกัน พ.ร.บ. นี้ให้การยอมรับการจัดตั้งป่าชุมชนในเขตป่าอนุรักษ์อย่างเป็นทางการ ถึงแม้ว่ารัฐบาลจะยังคงสิทธิในการครอบครองทั้งหมด²⁰ อย่างไรก็ตาม พ.ร.บ. นี้ยังไม่ยอมรับสิทธิของป่าชุมชนในเขตอุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า หรือพื้นที่คุ้มครองอื่น ๆ²¹

เมื่อไม่นานนี้ รายงานวิเคราะห์เชิงกฎหมายของพระราชบัญญัติป่าชุมชนยืนยันให้เห็นว่าการตราพระราชบัญญัติป่าชุมชนเป็นขั้นตอนสำคัญในการเสริมสร้างการยอมรับบทบาทของชุมชนในการจัดการป่าไม้ นอกพื้นที่ป่าคุ้มครองอย่างเป็นทางการ ในบทวิเคราะห์ยังได้ระบุช่องว่างทางกฎหมายที่สำคัญ คือสมาชิกในชุมชนได้รับอนุญาตให้ใช้ผลิตภัณฑ์จากป่าเพื่อการยังชีพเท่านั้น ห้ามใช้เพื่อการค้า²²

กิจกรรมในเขตป่าที่ได้รับอนุญาต

การเข้าครอบครองที่ดินสาธารณะใด ๆ ถือเป็นสิ่งต้องห้าม แต่ในทางปฏิบัติ จะห้ามการถือครองพื้นที่ในป่าที่ยังไม่ได้รับรองเป็นเขตอนุรักษ์ตามกฎหมาย โดยเฉพาะตามเนินเขา ภูเขา และในระยะที่ 40 เมตรจากเชิงเขาหรือภูเขาเท่านั้น²³ พ.ร.บ. ป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 ระบุว่า การตัดไม้และการเก็บของป่าทุกชนิดจะต้องได้รับอนุญาตตามกฎหมายเท่านั้น²⁴

พระราชบัญญัติป่าไม้ปี พ.ศ. 2484 ได้กำหนดไม้หวงห้ามทั่วประเทศไว้ 2 ประเภทหลัก: ประเภท ก. ไม้หวงห้ามธรรมดา (รวมถึงไม้สัก) ซึ่งการทำไม้จะต้องได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ และประเภท ข. ไม้หวงห้ามพิเศษ ซึ่งไม่อนุญาตให้ทำไม้ เว้นแต่รัฐมนตรีจะได้อนุญาตในกรณีพิเศษ²⁵ อย่างไรก็ตาม การทำไม้ในพื้นที่สาธารณะทุกประเภทมีผลยุติลงทันทีตั้งแต่มีประกาศใช้มติกรมป่าไม้ฉบับที่ 2532

นอกจากนี้ การครอบครองหรือใช้ที่ดินในป่าสงวนแห่งชาติเพื่อการเกษตรถือเป็นการกระทำที่ขัดต่อพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 โดยมีข้อยกเว้นบางประการ คือ 1) เป็นผู้ที่ประกอบอาชีพหรือใช้ที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติก่อนล่วงหน้าวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ และได้ยื่นคำขออนุญาตภายใน 90 วันหลังจากการกำหนดเป็นป่าสงวนแห่งชาติ และ 2) ผู้ที่ได้รับสัมปทานหรือได้รับอนุญาตพิเศษเพื่อเข้าทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยในเขตป่าสงวนแห่งชาติแล้ว ข้อยกเว้นเหล่านี้ และคำอธิบายนัย A และ E จากแผนภาพข้างต้นถือเป็นข้อมูลที่มีนัยสำคัญเมื่อคำนึงถึงขนาดประชากรที่อาศัยในเขตป่าสงวนแห่งชาติ

ภายใต้พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 ห้ามมิให้มีการจัดเก็บหรือทำอันตรายต่อทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งรวมถึงพืชพันธุ์ต่าง ๆ ในเขตอุทยานแห่งชาติ และไม่อนุญาตให้ประกอบอาชีพใด ๆ ในพื้นที่เขตอุทยาน²⁶ นับได้ว่าการบังคับใช้พระราชบัญญัตินี้มีความเข้มงวดมากกว่ามาตรการของเขตป่าสงวนและมีความท้าทายอย่างมาก เนื่องจากคาดการณ์ว่ามีประชากรกว่าหนึ่งล้านคนที่อยู่อาศัยทำกินในเขตอุทยานแห่งชาติทั่วประเทศ²⁷ โดยข้อบังคับภายใต้พระราชบัญญัติป่าสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 มีความคล้ายคลึงเช่นกัน²⁸

หน่วยงานหลักและหน้าที่รับผิดชอบต่อไป้

หน่วยงาน	อักษรย่อ	หน้าที่รับผิดชอบ
กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Ministry of Natural Resources and Environment)	ทส. (MNRE)	กำกับการทำงานของ 3 กรมหลัก คือ ปม. อ.อ.ป. และ อส.
กรมป่าไม้ (Royal Forest Department)	ปม. (RFD)	หน่วยงานสังกัด ทส. รับผิดชอบดูแลภาคป่าไม้และจัดการป่าที่รัฐเป็นเจ้าของ และอยู่นอกพื้นที่อนุรักษ์ ²⁹
องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ (Forest Industry Organization)	อ.อ.ป. (FIO)	รัฐวิสาหกิจดำเนินธุรกิจทำไม้สังกัด ทส. ที่ดูแลจัดการสวนป่า
กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช (Department of National Parks, Wildlife and Plant Conservation)	อส. (DNP)	หน่วยงานสังกัด ทส. จัดการป่าอนุรักษ์ของประเทศ
กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (Ministry of Agriculture and Cooperatives)	กษ. (MOAC)	ดูแลสวนยางพาราเชิงพาณิชย์
กระทรวงมหาดไทย (Ministry of Interior)	มท. (MOI)	ดูแลหน่วยงานระดับตำบล อำเภอ และจังหวัดที่มีบทบาทสำคัญในการตัดสินใจจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และมีหน่วยสืบสวนในสังกัดที่ตรวจสอบรายงานการตัดไม้อย่างผิดกฎหมาย ³⁰
กระทรวงพาณิชย์ (Ministry of Commerce)	พณ. (MOC)	กรมศุลกากรตรวจสอบความถูกต้องของการนำเข้า-ส่งออกไม้

การอ้างอิง

- สรุปประเด็น คือ คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์สั่งการให้สัมปทานทำไม้หวงห้ามทุกชนิด (ยกเว้นสัมปทานทำไม้ป่าชายเลน) ตามพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ.... 2484 ทุกสัมปทานสิ้นสุดลงทั้งแปลง ตามที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์เสนอและอนุมัติให้ดำเนินการต่อไปได้
- Voices for Mekong Forests. 2561. “การประเมินการกำกับดูแลป่าไม้ในประเทศไทย.” เข้าถึงเดือนตุลาคม 2562.
- องค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ. 2561. “การเปลี่ยนแปลงของป่าไม้ในอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขง (GMS): ภาพรวมของแรงผลักดันเชิงบวกและลบ.” เข้าถึงเดือนตุลาคม 2562.
- ราชอาณาจักรไทย. 2484. พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484.” เข้าถึงเดือนตุลาคม 2562. พระราชบัญญัติป่าไม้ ระบุว่า: “ในพระราชบัญญัตินี้ (1) ‘ป่า’ หมายถึงที่ดินที่ยังมีไม้บุคคลได้มาตามกฎหมายที่ดิน” ในขณะที่พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 ระบุว่า: “ในพระราชบัญญัตินี้ ‘ป่า’ หมายความว่าที่ดิน รวมตลอดถึง ภูเขา ห้วย หนอง คลอง บึง บาง ลำน้ำ ทะเลสาบ เกาะ และที่ชายทะเลที่ยังมีไม้บุคคลได้มาตามกฎหมาย
- EU FLEGT Facility. 2554. “การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ครั้งที่ 5 ของประเทศไทย: ภาพรวมของการบังคับใช้กฎหมาย การกำกับดูแล และการค้าป่าไม้ (FLEGT).” เข้าถึงเดือนตุลาคม 2562.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2560. “แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564).” เข้าถึงเดือนตุลาคม 2562.
- Jean Philippe LeBlond. 2562. “คำอธิบายของการเปลี่ยนผ่านป่าครั้งใหม่: บทบาทของปัจจัย “ผลักดัน” และกลยุทธการปรับตัวต่อการขยายพื้นที่ป่าในตอนเหนือของจังหวัดเพชรบูรณ์ ประเทศไทย.” เข้าถึงเดือนตุลาคม 2562.
- จิน ซาโตะ. 2546. “เกณฑ์ข้อมูลเพื่อการตัดสินใจเชิงนโยบาย: กรณีของกรมป่าไม้แห่งประเทศไทย.” เข้าถึงเดือนตุลาคม 2562.
- อ้างแล้ว. เข้าถึงเดือนตุลาคม.
- Protected Planet. “World Database on Protected Areas: Thailand.” เข้าถึงตุลาคม 2562.
- ธนดี พันธุ์โหมล และ แพรว แอนเนช. ติลลิกิ แอนด์ กิบบินส์. 2562. “อรรถกถาหมายสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย.” เข้าถึงตุลาคม 2562.
- ราชอาณาจักรไทย. 2535. “พระราชบัญญัติสวนป่า พ.ศ. 2535.” เข้าถึงตุลาคม 2562.

13. Jean Phillipe LeBlond. 2562. “คำอธิบายของการเปลี่ยนผ่านป่าครั้งใหม่: บทบาทของปัจจัย “ผลักดัน” และกลยุทธการปรับตัวต่อการขยายพื้นที่ป่าในตอนเหนือของจังหวัดเพชรบูรณ์ ประเทศไทย” เข้าถึงเดือนตุลาคม 2562.
14. จิน ซาโตะ. 2546. “เกณฑ์ข้อมูลเพื่อการตัดสินใจเชิงนโยบาย: กรณีของกรมป่าไม้แห่งประเทศไทย” เข้าถึงเดือนตุลาคม 2562.
15. อ้างแล้ว. เข้าถึงเดือนตุลาคม 2562.
16. ความริเริ่มด้านสิทธิและทรัพยากร. 2555. “ประเทศไทย: ความคิดเห็นทั่วไป” เข้าถึงเดือนตุลาคม 2562.
17. อ้างแล้ว. เข้าถึงเดือนตุลาคม 2562.
18. ราชอาณาจักรไทย. 2556. “ข้อเสนอการเตรียมความพร้อม (R-PP) ของประเทศไทย (ฉบับปรับปรุง).” เข้าถึงเดือนตุลาคม 2562.
19. ความริเริ่มด้านสิทธิและทรัพยากร. 2555. “ประเทศไทย: ความคิดเห็นทั่วไป” เข้าถึงเดือนตุลาคม 2562.
20. Rina Chandran. สำนักข่าวรอยเตอร์. 2562 “ร่างกฎหมายป่าชุมชนไทยไม่ได้เป็นประโยชน์กับทุกคน นักธรรมชาติวิทยา.” เข้าถึงตุลาคม 2562
21. อ้างแล้ว. เข้าถึงเดือนตุลาคม 2562.
22. Nathalie Faure. รีคอฟ. 2564. Legal assessment of Thailand Community Forest Act shows ways to strengthen regulations. เข้าถึงเมื่อ 31 สิงหาคม 2564.
23. Jean Phillipe LeBlond. 2562. “คำอธิบายของการเปลี่ยนผ่านป่าครั้งใหม่: บทบาทของปัจจัย “ผลักดัน” และกลยุทธการปรับตัวต่อการขยายพื้นที่ป่าในตอนเหนือของจังหวัดเพชรบูรณ์ ประเทศไทย.” เข้าถึงเดือนตุลาคม 2562.
24. ราชอาณาจักรไทย. 2507. “พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507.” เข้าถึงเดือนตุลาคม 2562.
25. ราชอาณาจักรไทย. 2484. “พระราชบัญญัติป่าไม้ พุทธศักราช 2484.” เข้าถึงเดือนตุลาคม 2562.
26. ราชอาณาจักรไทย. 2504. “พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 (ฉบับแก้ไข 2562).” เข้าถึงเดือนตุลาคม 2562.
27. EU FLEGT Facility. 2554. “การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ครั้งที่ 5 ของประเทศไทย: ภาพรวมของการบังคับใช้กฎหมาย การกำกับดูแล และการค้าป่าไม้ (FLEGT).” เข้าถึงเดือนตุลาคม 2562.
28. ราชอาณาจักรไทย. 2535. “พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 (ฉบับแก้ไข 2562).” เข้าถึงเดือนตุลาคม 2562.
29. EU FLEGT Facility. 2554. “การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ครั้งที่ 5 ของประเทศไทย: ภาพรวมของการบังคับใช้กฎหมาย การกำกับดูแล และการค้าป่าไม้ (FLEGT).” เข้าถึงเดือนตุลาคม 2562.
30. EU FLEGT Facility. 2554. “การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ครั้งที่ 5 ของประเทศไทย: ภาพรวมของการบังคับใช้กฎหมาย การกำกับดูแล และการค้าป่าไม้ (FLEGT).” เข้าถึงเดือนตุลาคม 2562.

ลุ่มน้ำหลัก 25 ลุ่มน้ำของประเทศไทย (คณะกรรมการอุทกวิทยาแห่งชาติ)

1. ลุ่มน้ำสาละวิน	2. ลุ่มน้ำโขง	3. ลุ่มน้ำกก
4. ลุ่มน้ำชี	5. ลุ่มน้ำมูล	6. ลุ่มน้ำปิง
7. ลุ่มน้ำวัง	8. ลุ่มน้ำยม	9. ลุ่มน้ำน่าน
10. ลุ่มน้ำเจ้าพระยา	11. ลุ่มน้ำสะแกกรัง	12. ลุ่มน้ำป่าสัก
13. ลุ่มน้ำท่าจีน	14. ลุ่มน้ำแม่กลอง	15. ลุ่มน้ำปราจีนบุรี
16. ลุ่มน้ำบางปะกง	17. ลุ่มน้ำโตนเลสาบ	18. ลุ่มน้ำชายฝั่งทะเลตะวันออก
19. ลุ่มน้ำเพชรบุรี	20. ลุ่มน้ำชายฝั่งทะเลตะวันตก	21. ลุ่มน้ำภาคใต้ฝั่งตะวันออก
22. ลุ่มน้ำตาปี	23. ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	24. ลุ่มน้ำปัตตานี
25. ลุ่มน้ำภาคใต้ฝั่งตะวันตก		

แม่น้ำสายหลัก 23 สายของประเทศไทย (ตามประกาศ ทส.)

1. แม่น้ำยม	2. แม่น้ำสงคราม	3. แม่น้ำกก
4. แม่น้ำชี	5. แม่น้ำมูล	6. แม่น้ำปิง
7. แม่น้ำวัง	8. แม่น้ำยม	9. แม่น้ำน่าน
10. แม่น้ำเจ้าพระยา	11. แม่น้ำสะแกกรัง	12. แม่น้ำป่าสัก
13. แม่น้ำท่าจีน	14. แม่น้ำแม่กลอง	15. แม่น้ำปราจีนบุรี
16. แม่น้ำบางปะกง	17. แม่น้ำจันทบุรี	18. แม่น้ำเพชรบุรี
19. แม่น้ำปาดมบุรี	20. แม่น้ำสายบุรี	21. แม่น้ำตาปี
22. แม่น้ำปัตตานี	23. แม่น้ำตรัง	

22 ลุ่มน้ำใหม่ (สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ : สทช.) ตามที่กำหนดไว้ในพระราช

กฤษฎีกากำหนดลุ่มน้ำ พ.ศ. 2564

1. ลุ่มน้ำสาละวิน	2. ลุ่มน้ำโขงเหนือ	3. ลุ่มน้ำโขงตะวันออกเฉียงเหนือ
4. ลุ่มน้ำชี	5. ลุ่มน้ำมูล	6. ลุ่มน้ำปิง
7. ลุ่มน้ำวัง	8. ลุ่มน้ำยม	9. ลุ่มน้ำน่าน
10. ลุ่มน้ำเจ้าพระยา	11. ลุ่มน้ำสะแกกรัง	12. ลุ่มน้ำป่าสัก
13. ลุ่มน้ำท่าจีน	14. ลุ่มน้ำแม่กลอง	15. ลุ่มน้ำบางปะกง
16. ลุ่มน้ำโตนเลสาบ	17. ลุ่มน้ำชายฝั่งทะเลตะวันออก	
18. ลุ่มน้ำเพชรบุรี – ประจวบคีรีขันธ์	19. ลุ่มน้ำภาคใต้ฝั่งตะวันออกตอนบน	
20. ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	21. ลุ่มน้ำภาคใต้ฝั่งตะวันออกตอนล่าง	
22. ลุ่มน้ำภาคใต้ฝั่งตะวันตก		

คำสำคัญ (3 คำ): ป่า , พ.ร.บ. , อนุรักษ์

8/มกราคม/2568